

6. Соколюк С. Репетиції гібридної війни Росії проти України в Криму та Севастополі як вияв політики тоталітаризму. Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті» 11–12 червня 2020 року. Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 372–377. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32560/2/TSDNM_2020_Sokoliuk_S-Repetytsii_hibrydnoi_viiny_372-377.pdf

7. В Україні почався «Сі бриз 2010». *BBC News Україна*. 12 липня 2010 р. https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine/2010/07/100712_crimea_fleet_oh

8. Савицький О. Сі бриз-2011, корабель, США, Росія, критика. *DW*. 13 червня 2011 р. URL: <https://www.dw.com/uk/американський-корабель-міг-би-стати-аргументом-в-газових-торгах-з-росією-думка-політолога/a-15149398>

9. Сі Бриз-2012: військові з 16 країн та ніяких антинатовських протестів *УНІАН*. 09 липня 2012 р. URL: <https://www.unian.net/politics/671126-si-briz-2012-voennoye-iz-16-stran-i-nikakih-antinatovskih-protestov.html>

10. Навчання «Сі бриз-2013» завершилися. *УНІАН*. 21 липня 2013 р. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/1522151-navchannya_si_briz_2013_zavershilis_1846830.html

11. У Чорному морі тривають міжнародні навчання «Сі Бриз-2014». *TCH*. 09 вересня 2014 р. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/u-chornomu-mori-trivayе-mizhnarodni-navchannya-si-briz-2014-367599.html>

УДК 94:37 (477.4)(477.44)

МОЛОДІ РОКИ ТА ОСВІТА Я. В. ГАЛЬЧЕВСЬКОГО

Д. В. Шатковський

Анотація. У статті розглядається формування постаті майбутнього легендарного отамана шляху його до «української ідеї», його молоді роки та життя до Української революції. Вивчення молодих років та освіти Якова Гальчевського допоможе краще зрозуміти його роль як майбутнього політичного діяча у формуванні порядку денного України часів Української революції. Об'єктом дослідження є життєвий шлях Гальчевського, а предметом дослідження є наповнення його життя до революції, що суттєво вплинуло на подальший шлях діяча. Хронологічні межі дослідження охоплюють період з дня народження Якова Гальчевського у 1894 р. до початку 1916 р. Географічні межі дослідження охоплюють територію України.

Ключові слова: біографія, отаман, українська ідея, Українська революція.

Вивчення хронологічно нетривалої, але багатой на яскраві події доби Української революції є актуальною темою в сучасній Україні, причому як для істориків, що вивчають загальноукраїнські процеси, так і для краєзнавців. У Вінниці, яка за революційних часів встигла побувати тимчасовою столицею УНР, особливий інтерес викликають діячі з Вінниччини, які брали активну участь у визвольних змаганнях та інших революційних процесах.

Яків Васильович Гальчевський, також відомий під псевдонімом отаман Орел, народився 22 жовтня (3 листопада) 1894 р. у селі Гута-Літинська Літинського повіту Подільської губернії, що зараз є Малинівкою Літинського району Вінницької області. Він був відомим українським військовим діячем, активним учасником повстанського руху в Україні, громадським діячем, вчителем та письменником. Гальчевський боровся за незалежність України протягом ХХ ст.

Мета дослідження – вивчення молодих років та освіти Якова Гальчевського для розкриття факторів, що вплинули на формування його ідентичності, поглядів, а також того, як ці погляди вплинули на його роль у розвитку української культури та національного руху на Поділлі та в Україні загалом на початку ХХ ст.

Вивчення цього питання відбувалося в низці робіт українських істориків. Особливо варта уваги робота «Подвижник української ідеї. До 120-річчя від дня народження Якова Васильовича Гальчевського», що може бути дуже корисною для розуміння раннього життя та освіти Якова Гальчевського. Ця робота є науковою дослідницькою компіляцією, містить важливі деталі, факти та аналізи щодо його життя, педагогічної діяльності, політичної активності та внеску в українську історію. Автори використовували різноманітні джерела, зокрема й архівні матеріали, листування, спогади сучасників, а також публікації самого Я. Гальчевського. Їхні дослідження включають аналіз контексту того часу, в якому жив і діяв Яков Гальчевський, що допоможе зрозуміти його мотивації, переконання та вплив на події свого часу [1]. На жаль, життя та діяльність Я. Гальчевського не стали темою дослідження іноземних авторів, що свід-

чить про необхідність подальшої популяризації тематики та поширення інформації поза межами України в перекладах іншими мовами.

Вагомою допомогою для здійснення подібного дослідження є публікації документів про життя Я. Гальчевського та його родичами, які були здійснені істориками Хмельницької області у 2012–2018 рр. [2–5]. Ці матеріали дають змогу безпосередньо розглянути різні сторінки з життя видатного діяча. Проводячи критику джерел, варто зазначити, що ті, які дійшли до нас, перебували під більшовицьким контролем, а тому містять заангажований варіант, який доводиться відділяти від безпосередньо фактів, повертаючи в такий спосіб правду історії. Особливо це стосується архівних матеріалів, як-от слідчі та кримінальні справи органів більшовицького режиму [6].

Я. Гальчевський був активним учасником українського національного руху на початку ХХ ст., коли Україна переживала складний період політичних та соціальних змін. Вивчення його життя допомагає краще розуміти цей період історії України. Я. Гальчевський відіграв важливу роль у поширенні української культури та освіти в сільській місцевості. Вивчення його діяльності допомагає зрозуміти, як українська культура зберігалася та розвивалася в умовах політики зросійщення в імперії Романових. Окрім культурницької діяльності, він також показав хист як військовий діяч і політичний активіст, ставши одним із символів боротьби за українську незалежність, особливо в регіональному контексті Поділля. Вивчення його ролі в цьому контексті допоможе краще зрозуміти динаміку українського національного руху та його вплив на сучасну історію України. Розуміння особистості Якова Гальчевського дає змогу оцінити його внесок у розвиток української освіти, культури та політичного життя, що є важливим для сучасного українського суспільства.

Біографія Якова Гальчевського відкриває важливі аспекти його молодих років, які вплинули на його подальші дії та погляди. Яків Гальчевський народився 22 жовтня 1894 р. в селі Гута-Літинська, яке розташовувалося в Сосонській волості Літинського повіту Подільської губернії. Треба звернути увагу на батьків майбутнього отамана: Василь Лукович був селянином, а мати, Мотря Іванівна (за дівочим прізвищем Русавська), належала до давнього козацького роду. Родина матері вбудовувала в Якова відразу до Москви, що відіграло значну роль у формуванні його поглядів. Батько мав небагато часу на виховання сина, оскільки у 1901 р. Яків став сиротою. Невдовзі після смерті першого чоловіка Мотря Іванівна, матір майбутнього отамана, вийшла заміж вдруге. Її другим чоловіком став односецель римо-католик Войтех Антонович Ферфецький. Від цього шлюбу у Мотрі народився син Іван. Проте її другий шлюб не тривав довго. Внаслідок невідомої хвороби 8 липня 1906 р. помер Войтех Антонович. На момент його смерті Мотря Іванівна і троє її синів залишалися православними, та вже 3 жовтня 1907 р. Мотря Ферфецька стала парафіянкою Літинського костьолу, приєднавшись до римокатолицизму разом зі своїми дітьми – Яковом, Федором та Іваном, про що зберігся запис в «Особливій книзі Літинської римо-католицької парафіяльної церкви про приєднання з інших християнських (конфесій) до римо-католицького сповідання». Після розлучення з другим чоловіком Мотря Іванівна знову вийшла заміж. Її третім чоловіком став Іоахим (Йоахим, Юхим, Іоан, Євген) Антонович Ферфецький, ймовірно, брат попереднього чоловіка Войтеха. Іоахим також був римо-католицької віри. Зміна релігії та культурні впливи з різних шлюбів матері можуть бути важливими для розуміння формування національної свідомості Якова та його сприйняття світу [1].

Ці деталі про родинне життя та освіту Якова Гальчевського відкривають ширший контекст його культурного середовища та впливу на його ідентичність. Зазначені факти про шлюби та релігійну приналежність матері Якова Гальчевського дають підстави для розгляду його можливої національності та релігійної спадкоємності.

Вже у вісім років Яків став учнем початкової школи в рідному селі, а в 1908 р. вступив до «второкласної» учительської школи в с. Майдан-Курилівський (невдовзі перейменований на Майдан-Трепівський. У своїх роботах Яків Гальчевський зазначав, що навчаючись у цій школі, він «об'єднував біля себе чимало патріотично настроєної української молоді, яка тихесенько плекалась у козачих традиціях. Після першої російської революції ожив дух бунту проти

Москви, і ми вели агітацію, освідомлювали маси і діставали через Кам'янець-Подільський з Австрії нелегальну літературу» [2].

Яків Гальчевський був активним в усіх шкільних заходах, що спрямовувалися на підтримку української культури та боротьбу проти московського впливу, що свідчить про його активну участь у формуванні української ідентичності та світогляду. Це також може вказувати на його політичні амбіції та зацікавленість у національних питаннях ще з раннього віку. Вже у 1912–1913 рр. Яків навчався на однорічному педагогічному курсі при Майдано-Трепівській школі. «За відмінну поведінку» мав такі оцінки: Закон Божий, арифметика, алгебра – задовільно, російська та церковно-слов'янська мова – цілком задовільно (3,5), «отечественная история», історія педагогіки, дидактична і педагогічна пропедевтика, методика, географія, сільське господарство – добре (4), твір – цілком задовільно (3,5), практичний урок у зразковому класі – задовільно (3). Зазначено також, що він навчався «воєнному строю» [3].

Закінчення та отримання педагогічного курсу Яків отримав 8 червня 1913 р., а вже 17 червня 1913 р., склавши іспит у Раді Вінницької церковно-учительської школи, отримав звання вчителя церковно-приходської школи. Навчаючись у ній у 1911–1913 рр., він зарекомендував себе якнайкраще. Восени 1913 р. Якова направили вчителювати у с. Сахни Летичівського повіту Подільської губернії. Там він познайомився зі священником Миколою Козаком, який до того ж завідував початковою школою. З його настанов і підтримки Я. Гальчевський розповідав учням про славне минуле України, читав їм «Кобзаря» Т. Шевченка, розучував з ними колядки і щедрівки, у клубі Лознянської цукроварні неодноразово ставив п'єси українських класиків, організував церковний і заводський хори, створивши осередок «Просвіти». У 1916 р. був призваний до царської армії [4]. Отримані в ці часи навички вплинули як на його роль у якості державного діяча, так і військового – отамана на захисті українського селянства за доби революції [5]. До того ж варто зазначити, що життєвий шлях Я. Гальчевського залишив по собі вплив на багатьох людей на Поділлі, що лягло в основу подальших більшовицьких пошуків і репресій щодо родичів, друзів, колег отмана по всьому краю [6].

Отже, дослідження показує, що молоді роки Якова Гальчевського були пов'язані з кольористим, мультирелігійним сільським середовищем на Поділлі, яке в той час було частиною Російської імперії. Він народився в селянській родині із села Гута-Літинська Літинського повіту Подільської губернії (сучасна Вінницька область) 22 жовтня (3 листопада) 1894 р. Середовище, в якому він виріс, відіграло значну роль у формуванні його поглядів і цінностей, зокрема української ідентичності та прагнення до незалежності. Освіта на той час була обмеженою, але Я. Гальчевський все ж зміг отримати базову освіту. Його інтелектуальні здібності і бажання навчатися виявилися ще у ранньому віці. Відомо, що він намагався самостійно здобувати знання, відвідуючи різні літературні кола та групи, де обговорювалися політичні та соціальні питання. Незабаром після завершення базової освіти він віддав перевагу педагогічній сфері. Я. Гальчевський працював учителем у місцевій школі, де його вже було помічено через його активну участь у громадському житті та політичних обговореннях. Його внесок у розвиток освіти в селі був значний, і він став важливою фігурою в місцевій спільноті. У вільний від навчання час Я. Гальчевський досліджував історію України та політичні ідеї, що визначили подальший шлях його життя. Він був активним учасником революційних обговорень та дій, що відбувалися в Україні на початку ХХ ст. Отже, молоді роки та освіта Якова Гальчевського сформували його як особистість із вираженою національною свідомістю та політичними амбіціями.

Abstract. The article examines the formation period of a person, who later became the legendary revolutionary otaman protecting the «Ukrainian idea», particularly looking at his early life and before the Ukrainian revolution. Studying the early life and education of Yakiv Halchevskyi will help to better understand his role as a future political figure in the formation of modern Ukraine and the Ukrainian revolution. The object of the study is Halchevskyi's early life and path towards getting education, and the subject of the study is the fulfillment of his life goals before the revolution, which significantly influenced the figure's further path. The chronological boundaries of the study cover the period from the birthday of Yakov Halchevskyi in 1894 to the beginning of 1916. The geographical boundaries of the study cover the territory of Ukraine.

Keywords: biography, otaman, Ukrainian idea, Ukrainian revolution.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Подвижник української ідеї: до 120-річчя від дня народження Я. В. Гальчевського: довід.-бібліогр. вид. / Упр. культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Культурол. т-во ім. Я. Гальчевського; ХОУНБ ім. М. Островського. Кам'янець-Подільський: Вид-во ПП «Медобори 2006», 2014. 32 с.
2. Завальнюк К., Стецюк Т. Яків Гальчевський у документах епохи. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2012. 224 с.
3. Завальнюк К. Провісники волі. Літин: Літинська рай. друкарня, 2005. С. 40–41.
4. Байдич В. Г. Життя та діяльність Якова Гальчевського в архівних документах. *Хмельницькі краєзнавчі студії*: науково-краєзнавчий збірник / редкол.: Л. В. Баженов (голова), Ю. І. Блажевич (співголова), С. М. Єсюнін (відп. секр.) та ін. Хмельницький, 2018. Вип. 13. ФОП Стрихар А. М. С. 36–40.
5. Байдич В. Г. Виставкова діяльність Державного архіву Хмельницької області у 2012–2018 рр. *Хмельницькі краєзнавчі студії*: науково-краєзнавчий збірник / Л. В. Баженов (голова), Ю. І. Блажевич (співголова), С. М. Єсюнін (відп. секр.) та ін. Хмельницький, 2018. Вип. 14. ФОП Стрихар А. М. С. 29–37.
6. Дело по обвинению Гальчевская М. А. (14.04.1924). ДА СБУ у Вінницькій області (Державний архів СБУ у Вінницькій області). ПФ. Спр. 29262. 85 арк. Додаток до справи. Контрольно-наблюдательное производство по уголовному делу – агитационные материалы. 23 арк.

УДК 061.2:(7.071.1:305-055.2(477))»1960/...»

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖІНОК-ШІСТДЕСЯТНИЦЬ

М. В. Слонська

Анотація. У роботі аналізується діяльність жінок-шістдесятниць у межах творчих клубів молоді та громадських організацій, котрі стали справжнім символом жіночого внеску у громадсько-політичні рухи ХХ ст. в Україні. Акцентовано на значенні творчості у русі опору проти тоталітарного панування. У підсумку визначено, що шістдесятниці зробили справді неоціненний внесок у розвиток творчих та громадських організацій і залишили глибокий слід в українській історії – як у політичній, громадській, так і у культурній сферах.

Ключові слова: дисиденти, шістдесятниці, творчість, національна ідея, жінки.

Шістдесятництво – надзвичайно важливе явище в українській історії, передусім з огляду на те, що когорта молодих інтелектуалів намагалась чинити опір тоталітарному режиму, використовуючи свій творчий потенціал. Вагому роль серед шістдесятників відігравали жінки, котрі відзначилися не тільки літературною та мистецькою творчістю, але й активною громадянською позицією. Розкриваючи свій потенціал у професійній діяльності, жінки отримували можливість відстоювати українську спадщину крізь призму власної творчості. Як учасниці громадських рухів шістдесятниці поєднували творчі прояви та відповідальність не тільки за долю української культури, але й українського суспільства. Їхня громадська діяльність стала виявом їхньої позиції як представниць українського дисидентства.

Зазначена проблема досліджувалася в працях А. Русначенка [1], Л. Алексеєвої [2], статтях Н. Онищенко [3], Н. Авер'янової [4], А. Кузьмича [5] та ін. Автори зосереджувались на різних аспектах творчості та громадської діяльності дисиденток.

Метою статті є висвітлення громадської діяльності найбільш згадуваних представниць інтелектуальної спільноти шістдесятих років ХХ ст.: Алли Горської та Стефанії Шабатури, Лесі Коцюби, Надії Суровцової, Ліни Костенко. У якості джерел залучено спогади Я. Дашкевича, які стосуються життя й творчості Н. Суровцової, спогади про А. Горську та її листи, спогади М. Гориня, записані В. Кіпіані та В. Овсієнком [6].

Руху шістдесятників притаманне тісне переплетення творчої та громадської діяльності. З одного боку, громадянська позиція учасників проявлялася досить яскраво в їхній художній, літературній творчості, загалом у професійній сфері. З іншого боку, більшість шістдесятників були учасниками дисидентських організацій, долучалися до різноманітних заходів та акцій громадянського спротиву радянському режиму.

Значимою була участь у громадських організаціях Ліни Костенко, яка розгорнулася ще зі вступом до Клубу Творчої молоді (КТМ), членами якого також були Іван Дзюба, Євген Сверстюк, Іван Світличний, Алла Горська, Лесь Танюк, Василь Симоненко та низка інших молодих митців, діяльність яких була спрямована на підтримку українського мистецтва. У КТМ молоді